

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Martin Janáč

Působení odbojového hnutí za druhé světové války na jihovýchodní
Moravě, s přihlédnutím na oblast Valašskokloboucka

OLOMOUC 2018

Vedoucí práce: Krákora Pavel, Mgr. Ph.D.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím citované literatury a použitých zdrojů pod odborným vedením Mgr. Pavla Krákory, Ph.D.

V Olomouci 18. 4. 2018

.....

Martin Janáč

Jméno a příjmení	Martin Janáč
Katedra	Katedra společenských věd
Vedoucí práce	Krákora Pavel, Mgr. Ph.D.
Rok obhajoby	2018

Název práce	Působení odbojového hnutí za druhé světové války na jihovýchodní Moravě, s přihlédnutím na oblast Valašskokloboucka
Název práce v angličtině	The actions of resistance during World War II in Southeast Moravia, especially in Valašskokloboucko.
Anotace práce	Bakalářská práce se zabývá působením partyzánských oddílů na jihovýchodní Moravě s bližším přihlédnutím na oblast Valašskokloboucka. Část práce je věnována represivním akcím okupačních složek proti civilnímu obyvatelstvu, které pomáhalo odboji.
Klíčová slova	1. čsl. partyzánská brigáda Jana Žižky, odboj, partyzán, Valašsko, nacistické represivní akce
Anotace práce v angličtině	The Bachelor theses deals with the actions of partisan resistance in the region of Southern Moravia, especially in Valašskokloboucko. One of the part is focused on the Nazi actions against civilians who helped the resistance.
Klíčová slova v angličtině	1 st Czechoslovak Partisan Brigade of Jan Žižka, resistance, partisan, Valašsko, Nazi repressive actions
Přílohy vázané v práci	1
Rozsah práce	34
Jazyk práce	čeština

Obsah

1 Úvod	5
2 Historie 1. čsl. partyzánského oddílu Jana Žižky.....	6
2.1 Vznik oddílu ve Svjatošinu	6
2.2 Výsadek parašutistů ve Sklabiňi a účast na Slovenském národním povstání.....	8
2.3 Cesta k moravským hranicím.....	10
2.4 Přejechod na Moravu	11
2.5 Parašutisté z Londýna.....	13
3 Partyzáni na Valašsku a protipartyzánské akce	15
3.1 Rozšíření působení brigády a německá reakce.....	15
3.2 Organizační práce 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky na Valašsku.....	16
3.3 Valašskokloboucko a represivní akce.....	18
3.3.1 Ploština a Ryliska	18
3.3.2 Prlov.....	21
3.3.3 Vařákovy paseky	23
4 Využití tématu v dějepisném kurikulu.....	26
4.1 Naučné stezky	26
5 Závěr.....	29
6 Seznam použitých zdrojů	30
7 Obrazová příloha	32

1 Úvod

S oblastí východní a jihovýchodní Moravy je neodmyslitelně spjata odbojová minulost. Není nic neobvyklého, že v nejedné valašské obci nacházíme pamětní desky, památníky nebo hroby lidí, kteří byli zapojeni do partyzánského odboje.

I v dnešní době, kdy nahlížíme na události, které se odehrály s rozmachem partyzánského odboje, s odstupem více než 70 let, je to stále mezi běžnými obyvateli valašského kraje nepříjemné a rozporuplné téma. Najdou se lidé, kteří považují partyzány za hrdiny, ale také tací, kteří jejich aktivity tvrdě kritizují a odmítají je jako užitečné. Je to zcela pochopitelné, uvědomíme-li si, že stále žijí rodiny, které pro podporu partyzánského odboje trpěly a obětovaly mnohé.

Jak je dále v práci zmíněno, našli se mezi partyzány muži čestní a spravedliví, ale také ti, kdo svého postavení využívali k nemorálním skutkům vůči civilnímu obyvatelstvu, které tak nezaviněně trpělo. Zapojení civilního obyvatelstva do podpory odboje je také jedním z témat této práce, které vrcholí v části věnované trestným výpravám německých jednotek proti pasekářským osadám Ploština, Vařákovy paseky a obci Prlov.

Cílem této práce však není soudit skutky členů partyzánských oddílů, ale spíše odpovědět na otázky kdo to vlastně byli partyzáni, odkud přišli organizátoři partyzánského odboje a jakou roli hrál 1. čsl. partyzánský oddíl Jana Žižky během odboje na jihovýchodní Moravě, respektive na Valašskokloboucku a přilehlém okolí Vsetínska a Zlínska.

2 Historie 1. čsl. partyzánského oddílu Jana Žižky

Tato kapitola je zaměřena na historii a působení 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky, která je neodmyslitelně spjata s partyzánským hnutím a touto formou odboje na východní, respektive jihovýchodní Moravě a oblasti Valašskokloboucka, jíž se podrobněji věnuji v další kapitole této práce. Zformování této partyzánské skupiny, její role během Slovenského národního povstání a následný přesun na Moravu, mělo zásadní vliv na protifašistický odboj v Protektorátu Čechy a Morava. Ale byli to také ti partyzáni, kteří svými aktivitami způsobili utrpení, jež páchaly mstivé nacistické jednotky na sklonku války. Bylo by velice obtížné snažit se pokusit morálně zhodnotit působení všech členů partyzánských oddílů. Nyní se ale zaměřím na výsadkáře, kteří partyzánský odboj organizovali a od počátku projevovali velkou dávku odvahy a odhodlání. Rozhodli se riskovat svůj život a z relativního bezpečí osvobozeného Kyjeva se vydali na nepřátelské území bojovat proti nacistům a motivovat své krajany v aktivním odboji.

2.1 Vznik oddílu ve Svjatošinu

Příběh 1. čsl. oddílu Jana Žižky se začal psát v létě roku 1944, kdy budoucí členové a další zájemci o působení v partyzánských oddílech podstupovali náročný výcvik v ukrajinském Svjatošinu, který se nachází v dnešní okrajové čtvrti Kyjeva. V tzv. partyzánské škole byli adepti připravováni na diverzní akce na nepřátelském území a na těžké polní podmínky. Byli učeni orientovat se na neznámém území pomocí hvězd a kompasu. Velmi tvrdě byla prověřována také jejich fyzická vytrvalost. Výcvik byl velmi praktický a měl simulovat situace, které partyzáni budou muset prožívat.¹

Budoucí výsadkáři měli za úkol organizovat partyzánské hnutí v týlu nepřátelského okupačního území, tedy především na území Slovenska. Operační území partyzánských skupin bylo již předem rozhodnuté ve Svjatošinu, přestože se v důsledku nenadálých událostí později změnilo.

Ve Svjatošinu byly také určeny funkce jednotlivých organizátorů partyzánského odboje. Do čela skupiny byl pro své schopnosti a zkušenosti (členem čs. vojenské jednotky v SSSR již

¹ HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 21.

od roku 1943) jmenován Ján Ušiak. Alexandr Turský byl určen jako komisař v budoucím partyzánském oddíle a Martin Valaštiak byl zvolen zástupcem náčelníka štábu. Ostatní, kteří prošli výcvikem, měli zastávat vedoucí pozice v partyzánských skupinách, u kterých se předpokládalo, že teprve vzniknou.

Je třeba si uvědomit, že členy 1. čsl. brigády Jana Žižky byli bývalí vojáci slovenské nebo maďarské armády, kteří byli nasazeni na východní frontě, ale odmítli bojovat za hitlerovské Německo a dobrovolně zběhli k jednotkám SSSR (Michal Dupkala, Ondrej Melek, František Tkáš a Ján Ušiak). Další členové se zapojili do partyzánských bojů v Bělorusku (Michal Masaryk, Jozef Michálek, Ján Ščur a Alexander Turský), na Krymu (Ján Segeč) či v okolí Oděsy (Ján Kolodžej, Jozef Němec, František Ralbovský a Martin Valaštiak). Výše jmenované pak doplnilo sedm sovětských zástupců – poradce a náčelník štábu D. B. Murzin, zkušený voják Pavel Morozov, minér Pavel Kudelja, dále radisti Vladimír Kolomackij a Alexandra Timochová, mladík s rozvědnými zkušenostmi Valentin Nikolajev a lékař Ablaiz Latypov.²

Své vzpomínky na zběhnutí podrobněji zaznamenal Michal Dupkala. O samotném útěku ze slovenské armády píše následující:

Ráno kolem třetí hodiny začali Sověti útočit. My jsme dlouho nepřemýšleli a bez nějaké větší domluvy a agitace jsme se shodli – přejít k Rusům. Mezi těmi, kteří utíkali na druhou stranu, jsem byl i já. Zahodil jsem pušku a tehdy stotník... skočil ke mně a báb, dostal jsem pořádnou facku – mizerný chlape, co děláš? – Čekal jsem dávku ze samopalu do zad, ale bylo mi to už jedno, běžel jsem dál ještě s jedním svobodníkem... Rusové nejdřív nevěděli, co to má znamenat, zda se jedná o útok nebo provokaci, věru nedívali se se založenýma rukama. Později jim to však došlo, a tak se mi i s kamarády podařilo dostat k nim. Němci, když viděli, co se děje, nasadili proti nám šedesát messerschmittů a z kulometů začali kosit nás i Rusy a ještě vyslali padesát tanků, aby provedli obchvatný manévr a mohli nás tak dostat nazpátek. Sověti museli ustoupit a my s nimi. Vzpomínám si, že k nám přišel velitel v hodnosti majora a povzbuzoval nás – rebjata, nebojtes ničevu. Seččas kaťuše sdělajut

² HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 23-30.

kaput germanam. Za chvíli jsme opravdu měli možnost pozorovat účinek pověstných „katuší“. Němci se museli stáhnout a my jsme se dostali dál do zázemí.³

Ján Kolodžej o událostech, které předcházely jeho výcviku ve Svjatošinu a připojení se k 1. čsl. brigádě Jana Žižky, píše následující:

Do slovenské armády jsem nastoupil 1. října 1942. V roce 1943 v květnu jsem byl vyslán jako řidič na frontu do SSSR. Tam jsem zůstával v dílnách až do 15. února 1944, než jsem se dostal k partyzánům. Na frontě jsem nebojoval, jelikož jsem pracoval v dílnách. K partyzánům jsem se dostal pomocí des. Končitého, který v té době organizoval mezi slovenskými vojáky partyzánské hnutí. K partyzánům jsem přešel s veškerou výzbrojí a výstrojí. Pak jsme chodili na rozvědku mezi Němce a Slováky, kteří byli na straně Němců. Když byla Oděsa osvobozována, zúčastnil jsem se pouličních bojů proti Němcům a Rumunům.⁴

Dva výše uvedené příběhy ilustrují chvályhodné vlastnosti, které museli partyzáni mít, aby dokázali dát svůj život všanc a zavázat se k boji proti nepříteli. V případě dopadení byl pro partyzány a přeběhlíky určen trest nejvyšší – oběšení. Můžeme obdivovat odvahu, zarpulitost a vlastenectví, které partyzáni projevili, můžeme se ovšem také pozastavit nad tím, že například ve vzpomínkách Michala Dupkaly se dozvídáme, že v momentě přebíhání k Sovětům očekával smrt, ale bylo mu to již jedno. Právě tahle část dle mého soudu dokazuje, jak těžké a psychicky náročné bylo pro muže bojovat ve válce, obzvlášť když váš národ kolaboroval s Hitlerem a samotným přeběhnutím na stranu sovětské armády se de facto hlásil k boji proti svému národu. Ačkoliv byli právě tyto muži nakonec vycvičeni a použiti tak, aby pomáhali svůj národ osvobodit, a ne proti němu bojovat.

2.2 Výsadek parašutistů ve Sklabiňi a účast na Slovenském národním povstání

21. srpna 1944 skupina Jána Ušiaka opustila Svjatošin a vydala se na misi, na kterou byli připravováni. Ve dvou skupinách parašutisté provedli výsadek ve slovenské obci Sklabiňa. První část byla vedena Jánem Ušiakem a po seskoku nad slovenskou vesnicí Sklabiňa byla přivítána členy 1. čs. partyzánské brigády M. R. Štefánika, která v této oblasti operovala.

³ Moravské zemské museum Brno. Pozůstalost prof. Josefa Přikryla, sign. S 6970. Vzpomínky Michala Dupkaly.

⁴ Ján Kolodžej, příloha k žádosti o přiznání charakteru československého partyzána podle zákona č. 34/1946 Sb. Z roku 1948. Kopie archiv Marie Hrošovské.

Skupina Jána Ušiaka v době svého seskoku nemohla doufat v lepší podmínky. Právě 21. srpna 1944 vyhlásil Revoluční národní výbor obnovení Československa na území, které bylo pod jeho správou. Výsadek členů 1. čsl. brigády Jana Žižky svou přítomností jistě pozvedl náladu a odhodlání revolučního hnutí, které doufalo v pomoc ze Sovětského svazu. Lidé se sami začali hlásit k partyzánským oddílům a byli připraveni aktivně bojovat proti nacistické okupaci. O devět dní později se podařil výsadek i druhé části Ušiakova desantu pod vedením sovětského partyzána D. B. Murzina. Situace mezi prvním a druhým výsadem ale značně vyestřovala.⁵

29. srpna 1944 započalo rozkazem podplukovníka J. Goliana v Banskej Bystrici Slovenské národní povstání. Šířilo se velice rychle. Moc přebíraly revoluční národní výbory, které vystupovaly z anonymity, a organizace KSS. Kromě armády pod vedením J. Goliana se do bojů zapojovaly také partyzánské brigády. Významnou roli hrály Spojené partyzánské oddíly A. S. Jegorov, E. Bielik a M. Sečanský, které se na počátku povstání například podílely na obsazení Banské Bystrice a následně 30. března vstoupily do Brezna. I přes nevoli J. Goliana se dařilo sladit postup armádních jednotek a partyzánů, kteří byli organizováni V. ilegálním ústředním vedením Komunistické strany Slovenska a Slovenským národním výborem.⁶

Již 29. srpna započaly německé jednotky z protektorátu postupně obsazovat západní Slovensko. Poté, co německé síly zabraly Žilinu, se začaly povstalecké boje stupňovat. Do bojů, které probíhaly od 31. srpna do 4. září 1944 u Strečna a Vrútek, se zapojila také 1. čs. brigáda M. R. Štefánika, pod velením Petra Alexeje Velička. Ján Ušiak a jeho brigáda v období po seskoku do Obce Sklabiňa spadali pod velení P. A. Velička. Podle všeho se oddíl Jána Ušiaka do přímých bojů na přelomu srpna a září 1944 nezapojil. Byl však využíván pro rozvědku v okolí Vrútek.

Po ukončení bojů na linii Žilina – Strečno – Vrútky, byl oddíl Jána Ušiaka překvapivě přidělen nový operační prostor: moravsko-slovenské pohraničí a severovýchodní Morava. Na cestu na Moravu se vydal oddíl již jako samostatná partyzánská skupina.⁷

⁵ PŘIKRYL, Josef. *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: srpen-listopad 1944*. Ostrava: Profil, 1976, s. 26-31.

⁶ GEBHART, Jan – ŠIMOVČEK, Ján. *Partyzáni v Československu 1941-1945*. Praha: Naše vojsko, 1984. Živá minulost (Naše vojsko), s. 237-238.

⁷ HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 34-38.

2.3 Cesta k moravským hranicím

První delší zastávku partyzánská skupina, v této době již čítající pravděpodobně 50-60 osob, učinila v Rajci. Toto číslo vychází ze vzpomínek Alexandra Turského. Z radiogramu, který byl 5. září 1944 odeslán do Kyjeva, se ovšem dozvídáme, že kolem Jána Ušiaka se shromáždilo na 100 osob. Rozkol v těchto číslech můžeme vysvětlit tak, že je velice pravděpodobné, že ne všichni shromáždění partyzáni se rozhodli vydat se na Moravu. Je zcela pochopitelné, že pro partyzány slovenské národní příslušnosti bylo lákavější zůstat na Slovensku a bojovat během Slovenském národním povstání.

Po několikadenním pobytu v Rajci, během kterého se předsunuté partyzánské hlídky několikrát dostaly do potyčky s Němci, se partyzáni přesunuli do slovenské obce Štiavnik, která měla být také poslední zastávkou před přechodem na Moravu. Přesun se neobešel bez boje. V cestě totiž stála železniční trať kontrolovaná německou posádkou. Kvůli neustále rostoucímu počtu mužů se rychlé a tajné přesuny stávaly čím dál tím obtížnější. Bylo proto nutné zlikvidovat německou posádku. A tak se 12. září v Považskej Teplé strhla prudká přestřelka na železniční stanici. Nakonec se partyzánům podařilo stáhnout se beze ztrát do lesa a v následujících dnech překonat řeku Váh a přesunout se do obce Štiavnik.

Zásobovací problémy ve Štiavniku pomáhali řešit zástupci jak ilegální Komunistické strany Slovenska, tak Okresního výboru Komunistické strany v Bytči. Pro potřeby vyzbrojovací se partyzánské jednotky neostýchaly přepadávat místní četnické stanice. Dá se tak říct, že na místě pobytu partyzánů vzniklo další, krátkodobé ohnisko boje, které můžeme zařadit do celku slovenského povstání.

Dle vzpomínek Martina Valaštiaka bylo také během pobytu ve Štiavniku rozhodnuto o názvu partyzánského oddílu. Velitelé oddílu Jána Ušiaka se usnesli na pojmenování po Janu Žižkovi, se kterým se ztotožňovali ohledně boje proti nadvládě Germánů a klero-tmářů. Od konce září 1944 tak byl oddíl pojmenován 1. čsl. partyzánský oddíl Jana Žižky.⁸

Za zmínku rozhodně stojí tvrdý postup proti porušení partyzánské přísahy. Na Františka Ralbovského, jednoho z původních parašutistů, si totiž stěžovala jedna z obyvatelk Štiavniku. A to proto, že chtěl odcizit holínky jejího manžela a vyhrožoval jí přitom pistolí.

⁸ PŘÍKRYL, Josef. 1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: srpen-listopad 1944. Ostrava: Profil, 1976, s. 79.

Velitel Ušiak tak svolal partyzánský soud a ten vynesl rozsudek smrti, který Ján velitel sám vykonal. Tato příhoda je jasným důkazem toho, že mezi partyzány se musela dodržovat pravidla zrovna tak jako v běžných vojenských útvech. Dle partyzána Josefa Hurdálka padly i další tresty smrti, a to za dezerci.⁹

Ačkoliv byl cíl oddílu Jana Ušiaka již na dosah, nebylo překročení hranic na Moravu vůbec jednoduché. Hranice byla lemována sítí celníc a nedaleko od protektorátní hranice, v Rožnově pod Radhoštěm, sídlila také speciální protipartyzánská jednotka. Poměry, jaké panovaly v pohraniční oblasti, umocnilo nařízení státního ministra pro Čechy a Moravu K. H. Franka ze dne 15. září 1944: *Smrtí bude potrestán, kdo neoprávněně překročí německo-slovenskou hranici podél Protektorátu Čechy a Morava nebo se o její přechod pokusí. Německý vrchní velitel Berger v Bratislavě podepsal dodatek v následujícím znění: Tento trestní předpis se týká také toho, kdo neoprávněně přejde ze Slovenska do Protektorátu Čechy a Morava.*¹⁰

Nařízení ještě ani právně nestihlo nabýt platnosti, a gestapo již stihlo polapit tři mladé muže na cestě přes slovenské hranice bez řádného povolení. Jednalo se o Františka Mašláně, Oldřicha Neumanna a Václava Koňaríka. František Mašlání byl při pokusu o útěk, během něhož zabil dva celníky, zastřelen. Zbylí dva mladíci byli oběšeni v Novém Hrozenkově.¹¹

Výše uvedená opatření, která ztěžovala přechod Ušiakova oddílu, demonstrují snahu německých okupantů co nejvíce podkopat podporu partyzánských oddílů a zamezit případnému pokusu o českou obdobu Slovenského národního povstání.

2.4 Přechod na Moravu

První pokus o přechod moravsko-slovenských hranic proběhl v noci z 21. na 22. září 1944. Dle historika J. Pospíšila akce ztroskotala především kvůli tomu, že si velitelé

⁹ HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 45-46.

¹⁰ Ministerstvo vnitra ČR (Praha) a Český výbor pro dějiny protifašistického odboje (Praha). *Český odboj na sklonku války ve světle nacistických dokumentů: sborník dokumentů k 25. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou*. Praha: Český výbor pro dějiny protifašistického odboje, 1970.

¹¹ HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 47-48.

partyzánského oddílu dobře neuvědomovali možnosti Němců a realisticky nezhodnotili svou situaci.¹²

Dvě přední čety se měly přiblížit k německé jednotce v Tisňavách a pokusit se o nepozorovaný přechod hranic. Za nimi pak měl v přechodu následovat zbytek 1. čsl. oddílu Jana Žižky. Nepozorovaný přechod se ovšem nepodařil, a tak se předsunuté oddíly daly dle náhradního plánu do boje ve snaze eliminovat německou jednotku.

Partyzáni odstřelovali budovu celnice ze dvou připravených kulometů. Německé jednotce se ale podařilo přivolat potřebnou moc. Především díky několika vystřeleným světelným raketám a také díky tomu, že partyzán, jenž měl přestřihnout telefonní vedení, byl postřelen. Na pomoc tak dorazil zvláštní stíhací oddíl bezpečnostní služby, protipartyzánské Einsatzkommando SD I Ruhsam, jehož velitelství sídlilo ve Velkých Karlovicích. Partyzáni se tak museli stáhnout. Jediným úspěchem, kterého dosáhli, tak bylo následné stáhnutí německé pohraniční jednotky do Velkých Karlovic, kde se opevnila v místní škole a vycházela pouze po ránu, aby pročesávala místní lesy.

Druhý pokus o přechod hranice proběhl v noci na 25. září 1944. Oproti prvnímu pokusu tentokrát oddíl přecházel jako jedna zformovaná jednotka. Oddíl stoupal do úbočí Javorníku, překročil hranici v prostoru Podtátného a směřoval dolů k Velkým Karlovicím, nad kterými se během ranních hodin zastavil a utábořil.

Problémy nastaly ve chvíli, kdy se v blízkosti hájenky, v níž byli partyzáni utábořeni, nečekaně objevila německá hlídka. Následná přestřelka rozpoutala největší ozbrojený otevřený střet mezi partyzány a německými okupanty až do osvobozovacích bojů Sovětské armády. Byl zabit jeden partyzán a dalších šest bylo zraněno. Dle četnického hlášení bylo během bojů 25. září 1944 zraněno dvacet osob. Z toho šestnáct příslušníků říšskoněmecké pohraniční stráže. Zbytek tvořili civilní obyvatelé. Ztráty německých jednotek Wehrmachtu, které se do bojů také zapojily, nejsou známy.

Po těžkých bojích v okolí Velkých Karlovic se 1. čsl. oddíl Jana Žižky stáhl opět na Slovensko do Štiavniku a začal připravovat další pokus o přechod na Moravu. Bylo rozhodnuto o změně taktiky. Tentokrát měly být hranice překročeny v malých skupinách. Za shromaždiště byla určena Kněhyně, jeden z vrcholů Moravskoslezských Beskyd. Jako

¹² POSPÍŠIL, Jaroslav. *Hyeny*. 5. dopl. vyd. Vizovice: Lípa, 2002, s. 106.

první zde 29. září 1944 dorazila asi šedesátičlenná skupina vedená D. B. Murzinem, která zbytku oddílu následně poslala do Štiavniku zprávu o úspěšném překročení hranic a přípravě pozic pro zbylé partyzány.

Zbytku 1. čsl. oddílu Jana Žižky se ovšem Štiavnik nepodařilo opustit bez problémů. Po bojích u Velkých Karlovic se zostříla protipartyzánská opatření a německé jednotky začaly aktivně operovat i v okolí Štiavniku. Partyzáni se dostali do ostrého boje, během něhož se rozdělili do několika oddělených skupin. 1. čsl. oddíl Jana Žižky se dostal na Moravu ve třech hlavních skupinách. Další malé skupinky či osamocení jednotlivci se oddělovali během bojů.¹³

Pří přechodu hranic zemřelo asi kolem dvou set partyzánů, oddíl tak byl velice oslaben. Přesto však pro protinacistický odboj bylo 130–140 partyzánů velkou posilou a stále nejpočetnějším partyzánským oddílem na území Moravy a celého protektorátu.¹⁴

Po přechodu na Moravu postupně docházelo k reorganizaci partyzánského hnutí a vzniku nových center odboje. Štáb 1. čsl. partyzánského oddílu Jana Žižky se postupně stal organizačním centrem odbojového hnutí pro celou východní Moravu. Prostor východní Moravy se tak stal první partyzánskou oblastí v českých zemích.¹⁵

2.5 Parašutisté z Londýna

1. čsl. oddíl Jana Žižky nebyl jediný, který měl na území protektorátu působit jako organizátorská skupina partyzánského odboje. Už od roku 1942 probíhaly ojedinělé výsadky parašutistů i z druhého centra odboje – z Londýna.

Jediným výsadkem, který měl za úkol organizaci partyzánského odboje, byl výsadek Wolfram. Tvořilo jej šest Čechoslováků, kteří prošli elitním výcvikem v Anglii a ve Skotsku a byli vybráni pro diverzní činnost na území protektorátu pro své schopnosti a znalost místního prostředí. Velitelem výsadku Wolfram byl kpt. Josef Otisk. Během své činnosti se skupina kpt. Otiska v Beskydech potkala a krátce spolupracovala s oddílem Jána Ušiaka a také s dalším výsadkem ze Sovětského svazu pod velením sovětského kapitána A. J. Niščimenka, který měl za úkol zpravodajskou činnost.

¹³ PŘIKRYL, Josef. *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: srpen-listopad 1944*. Ostrava: Profil, 1976, s. 80-93.

¹⁴ GEBHART, Jan – ŠIMOVČEK, Ján. *Partyzáni v Československu 1941-1945*. Praha: Naše vojsko, 1984, s. 351.

¹⁵ PŘIKRYL, Josef. *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: srpen-listopad 1944*. Ostrava: Profil, 1976, s. 183.

Výsadek Wolfram ovšem ve své činnosti nebyl úspěšný. Jako důvody se uvádějí malý počet parašutistů, který se snížil o dva již během prvních dvou měsíců po seskoku, a také jediný radiový komplet, který byl po ztrátě těžko znovu sehnatelný. Po svém krátkém působení v Beskydech se skupina následně přesunula do okolí Brna, kde se snažila organizovat partyzánský boj. Aktivněji se ale začala angažovat až na jaře 1945. Kromě organizování partyzánského boje v Brně a okolí se za největší úspěch výsadku Wolfram považuje získání přísně tajného plánu německých opevňovacích prací na Ostravsku a jeho dodání do štábu 1. ukrajinského frontu.¹⁶

¹⁶ DVOŘÁK, Jaroslav. Paraskupina Wolfram – bojový výsadek ze Západu. In: Sborník státního okresního archivu ve Frýdku-Místku. Frýdek-Místek: Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku 5, 2004, s. 110-126.

3 Partyzáni na Valašsku a protipartyzánské akce

3.1 Rozšíření působení brigády a německá reakce

1. čsl. partyzánská brigáda Jana Žižky díky dobré organizační práci postupně rozšířila těžiště svého působení z Moravskoslezských Beskyd také do Hostýnských, Vsetínských a Vizovických vrchů.¹⁷ Díky své diverzní a sabotérské činnosti na sebe připoutávala čím dál více pozornosti okupačních sil, což se také projevilo tvrdým postupem proti jakékoliv formě odboje během podzimních měsíců roku 1944.

Z úspěšných partyzánských aktivit můžeme jmenovat například položení výbušné nálože na trati Valašské Meziříčí – Hranice dne 1. listopadu 1944 nebo položení výbušné nálože na viaduktu u Lužné na vlakové trati Vsetín – Horní Lideč dne 2. listopadu 1944. Celkem během prvních listopadových dnů došlo k pěti diverzním akcím na železnici a několika odzbrojovacím akcím, kdy byly hajným či revírníkům odebrány zbraně.¹⁸

Především na podzim roku 1944 bylo nacisty uspořádáno několik protipartyzánských výprav, kterými se podařilo rozbít štáb partyzánského oddílu a značně rozptýlit síly partyzánů v Moravskoslezských Beskydech.

Za oběť padl také dosavadní velitel por. Ján Ušiak. Dne 3. 11. 1944 po těžkém zranění raději ukončil sám svůj život, než aby padl do zajetí. Společně s Jánem Ušiakem se v Čeladné, v domě řezníka Antonína Machandra, ukrýval také Jan Dvořák, který byl zajat gestapem a následně bez většího vzdoru začal spolupracovat s gestapem a udávat další spolupracovníky a podporovatele partyzánů. Syna Antonína Machandra a jednoho dalšího spolupracovníka za pomoc Jánovi Ušiakovi zatkli a popravili. Po výpovědi Jana Dvořáka následovala další vlna zatýkání a poprav, které se nevyhnul ani Antonín Machandr.¹⁹

Díky úspěšnému potlačení Slovenského národního povstání na konci října 1944 a také díky destabilizaci vrchního štábu 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky bylo nacistům umožněno provést operaci „Tetřev“. Ta měla za úkol zneškodnit zbytky destabilizovaného oddílu Jana Žižky.

¹⁷ GEBHART, Jan – ŠIMOVČEK, Ján. *Partyzánské hnutí v Československu za druhé světové války*. Praha: FÚV Československého svazu protifašistických bojovníků, 1985, s. 366.

¹⁸ PŘIKRYL, Josef. *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: srpen-listopad 1944*. Ostrava: Profil, 1976, s. 212–216

¹⁹ Tamtéž, s. 229–236.

Operace byla utajována až do poslední chvíle. Dne 16. listopadu 1944 listopadu nastoupily jednotky Wehrmachtu na hlavní uzávěrovou linii, která obkličovala celý horský masiv od Čeladné až po Rožnov pod Radhoštěm. 17. listopadu bylo zahájeno pročesávání jednotlivých oblastí. Celá operace byla prováděna tzv. kotlovou formou. Po obklíčení dané oblasti byla oblast rozdělena na devět různých částí a ty pak byly postupně pročesávány; jedna až dvě za den. O obklíčení se staraly jednotky vojenské, zatímco pročesávání bylo svěřeno jednotkám policejním. Po celou dobu operace probíhalo zatýkání podezřelých osob v lesích i ve vesnicích.

Operace „Tetřev“ skončila 22. listopadu a v závěrečné zprávě z 29. listopadu se můžeme dočíst následující výčet obětí protipartyzánského zátahu: 13 zatčených, 8 partyzánů zastřeleno, 4 partyzáni zajati, z toho 2 zraněni, 1 nezúčastněná osoba zastřelena, 2 nezúčastněné osoby zraněny. Celkově tak byla operace „Tetřev“ hodnocena jako neúspěšná.²⁰

3.2 Organizační práce 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky na Valašsku

V období po represivních zásazích proti partyzánské brigádě Jana Žižky dochází ke stagnaci v jejich aktivitách. Období prosince až ledna se nese ve znamení organizační práce, která byla nutná pro další fungování partyzánského odboje na východní Moravě, respektive na Valašsku, kam se přesunula hlavní aktivita skupiny.

Hlavními znaky dalšího fungování partyzánské brigády bylo využívání velké podpory civilních spolupracovníků a činnost v malých samostatných skupinkách. Po listopadových událostech mělo velký význam spojení s organizací „Pro vlast“, která sídlila v blízkosti Hošťálkové. Okolí této valašské vesnice se stalo opěrným bodem pro další činnost partyzánské brigády. Postupně se organizace „Pro vlast“ stala úplnou součástí brigády. Další významnou organizací, která se přímo zapojila, byla také skupina P. Moskalenka, která operovala kolem Oznice a později kolem Kateřinic. Jedním z oddílů 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky se stala také hranická skupina a skupina „Volající hory“, která vznikla na Holešovsku.

²⁰ PŘÍKRYL, Josef. 1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: srpen-listopad 1944. Ostrava: Profil, 1976, s. 266-271.

Začleněním výše uvedených skupin rozšiřovala partyzánská organizace svou operační plochu. Dále se na jihovýchodní Valašsko podařilo dostat díky začlenění skupiny operující v prostoru Valašské Polanky za přispění kpt. Petra Bud'ka, který dále pomohl zapojit i skupinu operující v prostoru Zašové. Kpt. Petr Bud'ko je klíčovou osobou pro rozvoj partyzánského hnutí na jihovýchodním Valašsku. Jeho prostřednictvím se podařilo začlenit do struktur 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky asi dvacetičlennou skupinu, kterou založil poručík Rudé armády Alexandr Kotlarov na Ploštině. Dále přispěl k připojení skupiny organizované T. Polčákem, která operovala v Prlově a Jasenné.

O činnosti zašovských partyzánů se můžeme dočíst v kronice obce Zašová. Partyzánská aktivita místní skupiny spočívala především v poskytování pomoci a potravin ruským běžencům a od července 1944 již v přímé podpoře 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky. Šlo především o ukrývání partyzánů, poskytování potravin a životních potřeb, ale také o hlídkování a spojovací či informační činnost. Za hlídkové činnosti zdejší partyzánské skupiny byla přepadena četnická stanice, poštovní úřad, obecní hostinec nebo byt Františka Bayera – německého četníka v Zašové.

V podrobném zápisu o přepadeních se můžeme dočíst, že většina partyzánů mluvila rusky, ale nacházeli se mezi nimi i Češi. Při jejich akcích jim nikdo nekladl odpor, a tak mohli úspěšně vykrást byt či četnickou stanici i přeříznout telefonní vedení na poště. V hostinci partyzáni pod pohrůžkou zastřelení připravili dva zašovské občany o pár kvalitních bot. Jeden z občanů platbu za ně odmítl, druhému bylo vyplaceno 100 korun.

Na uvedené akci v obci Zašová můžeme demonstrovat několik úspěšných akcí za pomoci místní skupiny partyzánů, ale také to, že partyzáni byly často nesmlouvaví i k civilnímu obyvatelstvu, a když bylo třeba, tak si pomoc vymohli s puškou v ruce.

Vedoucím zašovské partyzánské skupiny byl Ludvík Kuját. Včetně něj je v kronice zaznamenáno celkem 31 osob zapojených do této partyzánské skupiny, která patřila k jedné z opor 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky na Valašsku.²¹

²¹ Státní okresní archiv Vsetín. *MNV Zašová*. Inv. č. 33. Pamětní kniha obce Zašové, s. 146-147.

Aktivita partyzánských skupin na Valašsku nezůstala bez odezvy gestapa. V Pamětní knize obce Zašové byl zapsán následující text.

*Poněvadž už začínala ustupovat německá armáda, takže obec byla zaplavena vojskem všeho druhu. Partyzáni škodili Němcům na jejich ústupu a Němci se mstili, kde se našla k tomu příležitost. Začali vypalovat vesnice, samoty, mučit lidi i nevinné, takže každý trnul.*²²

3.3 Valaškokloboucko a represivní akce

Zaměříme-li se blíže na oblast kolem Valašských Klobouk, nutně je třeba zmínit jednotku gestapa ve Vizovicích, která zasahovala proti aktivním partyzánským skupinám. S blížícím se koncem války se ovšem do Vizovic stáhla také speciální jednotka stíhací skupina SS Slovensko s krycím jménem Josef. Tato jednotka byla svým výcvikem předurčena k boji proti partyzánům a svou krutostí přispěla k hrůznosti trestných výprav proti partyzánům a jejich pomocníkům na Valaškokloboucku. Byly to právě jednotky z Vizovic, které se podílely na trestné výpravě, která zasáhla Ploštinu, Prlov a Vařákovi paseky.²³

Následující protipartyzánské operace byly pod vedením tří mužů. Velitel stíhacího komanda SS – obersturmführer Erich Wienecke, velitel jednotky Josef SS – obersturmführer Dr. Walter Pawlowski a také hlavní instruktor a jeho zástupce SS – Oberscharführer Ing. Kurt Werner Tutter. Ve Vizovicích tak u konce války sídlily jak jednotky SS, které měly sídlo v místnostech místního barokního zámku a místní škole, tak řadové jednotky německého a maďarského vojska.

3.3.1 Ploština a Ryliška

Jedna z nejaktivnějších partyzánských skupin v oblasti Valaškokloboucka sídlila v pasekářské osadě Ploština. Díky několika agentům gestapa, kteří byli nasazeni přímo mezi partyzány, si přítomnosti odbojových složek na Ploštině byli dobře vědomi také němečtí velitelé elitních jednotek.

Strategická poloha oblasti pásu Vsetínských vrchů, Hostýnských vrchů a Moravskoslezských Beskyd měla sloužit jednotkám Wehrmachtu během blížícího se

²² Státní okresní archiv ve Zlíně. ObÚ Vysoké Pole. Inv. č. 2. Pamětní kniha obce Vys. Pole, s. 66.

²³ HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 322.

ústupu. Bylo tak nutné oblast zabezpečit a razantně zasáhnout proti partyzánům operujícím v této oblasti. Důraz byl kladen také na výstražný zákrok proti podporovatelům partyzánů z řad civilního obyvatelstva.

Začátek rozsáhlé operace byl stanoven na 19. duben 1945. Celé akci ještě 18. dubna předcházela rozvědná operace, kterou naplánoval SS – Oberscharführer Tutter. Celkem šest členů, vybraných z účastníků vizovického výcvikového kurzu, se v přestrojení za zběhlé slovenské vojáky vydalo na průzkumnou misi směrem k Ploštině. Měli za úkol zabezpečit úspěch následující trestné výpravy. Především se pokusit vyzvědět o partyzánech co nejvíce informací. Následujícího dne již následovala průzkumnou skupinu celá trestná výprava.²⁴

Počátek protipartyzánské akce popisuje historik Oldřich Sládek následovně.

*Z Vizovic odjeli účastníci trestné výpravy, v celkovém počtu asi 180-200 mužů, ve třech skupinách do Vysokého Pole, Pozděchova a Tichova. Všechny skupiny se rozvinuly do rojnic a postupovaly směrem k pasekám Ryliska a Ploština.*²⁵

Již během přesunu jednotek docházelo k zabíjení partyzánských konfidentů. Ať už pravých, nebo domnělých. Mezi obcemi Bratřejov a Pozděchov přišel o život Josef Vařák, který se právě vracel z Vizovic s větším množstvím léků, které byly skutečně určeny pro partyzány. Kilometr před Pozděchovem jej dostihla německá kolona a bez milosti byl usmrčen. Další tři mrtvé měla na starosti jiná skupina v Újezdě u Vizovic, kde byli zastřeleni Ladislav Rangl, jeho žena Vlasta a Rudolf Pflégr. Zastřeleni byli na popud konfidenta gestapa Františka Machů, který je označil za přátele partyzánů (údajně jim Rangl hrával na harmoniku).

Německé jednotky po tomto incidentu pokračovali dále do Vysokého Pole. Odkud se vydaly směrem k Ploštině a na samotu Ryliska. Každého, koho potkali po cestě, zadrželi a musel je provázet až do jejich cíle. Pravděpodobně jako opatření proti tomu, aby nebyli obyvatelé Ploštiny a Ryliska varováni.²⁶

²⁴ CÍLEK, Roman – RICHTER, Karel – VEVERKA, Přemysl. *Hlasy z hořících domů: Lidice, Ležáky, Český Malín, Ploština, Prlov, Zákřov, Javoříčko*. Praha, 2011, s. 181-182.

²⁵ SLÁDEK, Oldřich. *Ve znamení smrtihlava: nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944-1945*. Praha: Naše vojsko, 1991, s. 270.

²⁶ CÍLEK, Roman – RICHTER, Karel – VEVERKA, Přemysl. *Hlasy z hořících domů: Lidice, Ležáky, Český Malín, Ploština, Prlov, Zákřov, Javoříčko*. Praha, 2011, s. 182-184.

Na samotě Ryliska se obětí teroru stala dvě stavení. Podrobný zápis najdeme v kronice obce Vysoké Pole.

Napřed se přihnali k Raškovi číslo 120 a k Belhovi č. 119. Mladého Jana Rašku sebrali s sebou, ženy nechali napospas, dobytek vyvedli i kozy, ovce, vepře, drůbež. Do domu házeli zápalné bomby, totéž u Belhy č. 119 učinili a zapálili na půdě v seně shořel mladý Josef Belha, protože uniknout nemohl a raději zůstal v hořícím domě. Byly to dřevěné chalupy a k tomu silný vítr tak, že byla ze všeho hned hromada popela, a pak šli na Ploštinu.²⁷

Pasekářská obec Ploština byla obklíčena ze dvou stran. Vzhledem k tomu, že jednotky SS byly velice dobře ozbrojeny, očekávaly pravděpodobně tuhý odpor partyzánů. Ti však se rozhodli Ploštinu nebránit. Toto těžké rozhodnutí dle dochovaných svědectví padlo krátce před příchodem Němců. Jedním z důvodů pro ústup byl malý počet přítomných partyzánů (někteří partyzáni se již toho dne rozešli do okolních lesů a také se odpoledne chystal přepad kolony Wehrmachtu v Lidečku, ke kterému opravdu došlo) nebo také to, že by svým zásahem potvrdili spolupráci s pasekáři, a krvavá odplata by tak byla nevyhnutelná a mohla by se dotknout i ostatních vesnic na okolí.

Důkazy však německé jednotky nepotřebovaly, neboť spolu s nimi dorazili na místo také dva konfidenti gestapa František Machů a Oldřich Baťa, kteří dlouhou dobu v utajení působili u partyzánů a teprve nedávno utekli, aby informovali gestapo o všem, co vyzvěděli, a usvědčili tak obyvatele ze spolupráce s partyzány.

O osudu obyvatel bylo rozhodnuto. Započalo vyhánění z domů, formální vyšetřování a tvrdé výslechy. Dle výpovědi členů jednotky Josef, kteří byli jedněmi z vykonavatelů trestné výpravy, víme, že výslechy byly velice tvrdé. Lidé byli bití do krve a někteří byli před popravou donuceni svléknout se do spodního prádla. Obyvatelé hrdinně vzdorovali německému výslechu, ale konfidenti Baťa a Machů potvrzovali spolupráci občanů s odbojovými složkami. Nebylo tak třeba dalších důkazů.²⁸ Německé jednotky drancovaly domy a odváželi si vše potřebné. Následovalo nahnání obyvatel do domů a jejich zapálení. Někteří obyvatelé byli svázáni řetězy. Ti, kteří nevydrželi v domě a vyběhli ven, byli zastřeleni. Někteří byli také nuceni před hlavními samopalů skákat do hořících domů.

²⁷ Státní okresní archiv ve Zlíně. ObÚ Vysoké Pole. Inv. č. 2. Pamětní kniha obce Vys. Pole, s. 67.

²⁸ CÍLEK, Roman – RICHTER, Karel – VEVERKA, Přemysl. *Hlasy z hořících domů: Lidice, Ležáky, Český Malín, Ploština, Prlov, Zákřov, Javoříčko*. Praha, 2011, s. 185-189.

Jedním z přeživších této hrůzné popravky byl Jan Machů, kterému se podařilo dostat z hořícího domu a se štěstím se doplatit do blízkého lesa a následně utéct. Pomohla mu k tomu nutná dávka štěstí, když se mu podařilo vyhnout se německým hlídkám, které obklíčily Ploštinu, a především tak kouř z hořících domů, který kryl jeho útěk. Dle svědectví v Pamětní knize obce Vysoké pole také víme, že velká část německých vojáků byla opilá nakradeným alkoholem a následně po provedení poprav odjeli spolu s nakradeným dobytkem a vydrancovanými zásobami. Po cestě však ještě stříleli, na koho se jim zlíbilo. Tak postřelili do ramene jednoho občana v obci Vysoké Pole.²⁹

Celkově 19. dubna 1945 na Ploštině zemřelo 24 lidí. Kromě ploštinských pasekářů mezi oběťmi tohoto teroru byli také lidé z Lačnova, Pozdřehova, Vysokého Pole a Tichova. Celkem 13 lidí bylo zadrženo a odtaženo na Ploštinu během cesty jednotek na paseky.

3.3.2 Prlov

Stejně významné centrum partyzánského odboje jako na Ploštině se nacházelo v obci Prlov. Ačkoliv tato valašská obec, která se nachází mezi Valašskou Polankou a Vizovicemi, již neleží v oblasti Valašskokloboucka, její osud je spjat s místními partyzánskými skupinami. Obzvláště dříve, když se více používaly lesní cesty, byla obec Prlov v přímém kontaktu jak s Ploštinou, tak s Vařákovými pasekami. Počátek partyzánského odboje je tu spojen s osobami Tomáše Polčáka – Vizovského a Tomáše Polčáka – Šebíka. Těmto jmenovcům se kolem sebe podařilo shromáždit další jedince toužící po ozbrojeném odboji. Později se jim také podařilo navázat kontakt se sovětským partyzánem kpt. Petrem Budřkem, který zastřešoval partyzánský odboj v této oblasti, a napojili se tak na 1. čsl. partyzánskou brigádu Jana Žižky.³⁰

Partyzánská skupina zformovaná v Prlově stejně jako všechny ostatní skupiny působila se střídavými úspěchy i neúspěchy aktivně v boji proti okupantům. Pro účely této práce je důležitá akce, která se odehrála 9. dubna 1945.

²⁹ Státní okresní archiv ve Zlíně. ObÚ Vysoké Pole. Inv. č. 2. Pamětní kniha obce Vys. Pole, s. 67-69.

³⁰ CÍLEK, Roman. *Den, kdy udeřilo zlo: prlovská tragédie, 1945*. 2., dopl. vyd. Nymburk: Vega-L, 2010, s. 10-11.

Na silnici mezi Bratřejovem a Pozděchovem byly přepadena dvě osobní auta maďarské armády. Po zahájení kulometné palby se celkem 17 partyzánům podařilo maďarské vojáky přemoc. Byla zabavena cenná kořist v podobě pušek, samopalů, pistolí a nábojů. Dva maďarští důstojníci, z nich jeden byl zraněn, padli do zajetí. Přes nejednotnost názorů, byli nakonec ušetřeni. Především kvůli jejich hodnotě, a také blížícímu se konci války, kdy už nebylo třeba prolévat zbytečně další krev. Tento milosrdný akt však pro partyzány měl být v budoucnu osudný. Maďarští důstojníci byli převezeni do vesnice Ublo, kde měli partyzáni vybudovanou skrýš a také několik spolupracovníků. Tam byli vězněni, ale také jim byla poskytnuta veškerá lékařská pomoc. V noci poté, co byl náhodou zabit jeden z partyzánských velitelů na Ploštině, využili maďarští důstojníci zmatku a nepozornosti v domě svých vězňů a podařilo se jim utéct. Následovaly pátrací akce v Ublu. Partyzánské konfidenty se ovšem nalézt nepodařilo.

Přepadu maďarských vozidel se zúčastnil také mladý, nezkušený partyzán Alois Oškera ze Všeminy. Krátce po této akci padl do zajetí. Naneštěstí pro své spolubojovníky nedodržel slova partyzánské přísahy a nevzal si život. Po převezení do Vizovic, kde už byla vězněna jeho rodina, byl donucen ke spolupráci. Pravděpodobně po krutém mučení, vyslýchání a vyhrožování, za slib bezpečí pro jeho rodinu udal své bývalé spolubojovníky z partyzánských oddílů.³¹

Další důležité informace o obyvatelích a jejich napojení na partyzány přinesla průzkumná jednotka SS, která byla složena ze členů slovenské příslušnosti. Obdobně jako na Ploštině se vydali do Prlova a prohlašovali se za zběhnuté vojáky, kteří se chtěli přidat k partyzánskému odboji. V Bratřejově jim uvěřil Oldřich Kovář a přislíbil jim pomoc při navázání kontaktu s partyzány operujícími v přilehlé oblasti. To byla poslední akce, která proběhla v rámci příprav. Protipartyzánská trestná výprava mohla započít.

Dne 23. dubna 1945 byla malá valašská obec Prlov obklíčena. Zkušenosti, nabyté při drastickém postupu na Ploštině a Ryliskách, mohly nyní zasahující jednotky znovu zúročit. Průběh obou akcí byl totiž velice podobný.

Obyvatelé byli opět vyhnáni z domu, dále probíhalo vyšetřování v místním hostinci a následné zapalování domů a exekuce. Usvědčoval především bývalý partyzán Alois Oškera, příslušníci jednotky Josef a také maďarští důstojníci, kteří byli krátce u partyzánů

³¹ CÍLEK, Roman. *Den, kdy udeřilo zlo: prlovská tragédie, 1945*. 2. dopl. vyd. Nymburk: Vega-L, 2010, s. 37.

v zajetí. Maďarští důstojníci rozhodně žádný vděk neprojevili. Tři partyzáni byli usvědčeni Aloisem Oškerou – Antonín Ondráček, Tomáš Heto a Leopold Štach. Ti tři byli mučeni a poté pověšeni u Bratřejova, kousek od místa, kde se odehrálo přepadení maďarských vozů. Tyto partyzány pak doplnilo v seznamu obětí dalších 20 občanů. Další mrtvý, Jiří Turýn, byl po válce nalezen v hrobě ve vizovickém parku, společně s Aloisem Oškerou a jeho rodinou. Z toho vyplývá, že ani konfidentství s německými okupačními složkami Oškerovi nepřineslo slíbený život pro něj a jeho rodinu.

Jediným, komu se podařilo utéct z hořícího domu, byl Tomáš Ondráček. Na rozdíl od Jana Machů z Ploštiny, který měl stejné štěstí, byl ovšem v lesích vypátrán a usmrčen. Jeho tělo se našlo až po válce v masovém hrobu v Hošťálkově.³²

3.3.3 Vařákovy paseky

I přes neodvratitelný konec války, který se postupně blížil, nebyla situace v kraji až do osvobození bezpečná. K další tragédii došlo na Vařákových pasekách, které patří do katastru obce Lačnov.

Lačnovským občanům již jedno krveprolití hrozilo. Dne 17. dubna 1945 byl poškozen německý telefonní kabel, který spojoval Lačnov s nedalekým Javorkem, kde měly německé jednotky umístěnou vysílačku. Tato odbojová akce mohla mít tragický dopad na obyvatele. Měl být zastřelen každý desátý občan obce. Nakonec bylo tragédii zabráněno, po přímluvách obecního zastupitelstva a slibu, že budou občané sami kabel hlídat.

Za zmínku stojí také nelegální tiskárna, která se od května 1944 do února 1945, tedy před přesunem na Ploštinu, nacházela v Lačnově, a místní tak tisknutím letáků aktivně podporovali 1. čsl. partyzánskou brigádu Jana Žižky. O tiskárnu a šíření letáků se za pomoci místních obyvatel staral Vladislav Vaňák z Horní Lidče.

Počátkem května 1945 se v okolí obce ozýval hukot blížící se fronty, která přicházela od Vlárského a Střelenského průsmyku. Občané Lačnova v počtu 60 lidí byli zaměstnáni hlídáním zmíněného telefonního kabelu a někteří další hlídali obec, aby se neopakovalo

³² HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 329-330.

to, co postihlo jejich krajany v Ploštině a v Prlově. 90 občanů bylo také nuceno kopat zákopy na Vařákových pasekách pro ustupující německé jednotky.

Během 1. a 2. května začaly německé jednotky ustupovat ze svých pozic v obci a bylo ukončeno hlídání kabelu. Němečtí pyrotechnici odpalovali strategické cíle v okolí a připravovali si pozice na ústup. Tak byl odpálen i silniční most do Lačnova. A právě v atmosféře, kdy okolní obce vítají první osvoboditele, se odehrává nešťastný příběh Vařákových pasek.³³

2. května 1945 v obydlích místních pasekářů přebývala část partyzánů z Ploštiny, kteří zde zůstali po společných oslavách 1. května. Poté, co partyzáni v jedné z usedlostí zjistili přítomnost čtyř německých vojáků, vydal velitel místních partyzánů rozkaz ke zneškodnění Němců. Po obklíčení domu a výzvě k tomu, aby se vojáci vzdali, následovala přestřelka, během které zemřel partyzán Josef Mikulín z Francovy Lhoty a tři Němci. Jeden z Němců však utekl, což bylo pro osud Vařákových pasek klíčové, německému vojákovvi se totiž po útěku podařilo podat hlášení na patřičná místa.

Pasekáři a partyzáni si byli vědomi vážnosti celé situace. Osudy vypálené Ploštiny a Prlova byly ještě v živé paměti. A tak se obyvatelé pasek rozhodli ukrýt v lesích. Partyzáni obdrželi rozkaz k přemístění se k další operaci, a tak místo opustili. Celý den však byl klid a po jednotkách Wehrmachtu či SS nebylo ani památky. Obyvatelé pasek se proto rozhodli vrátit do svých domovů. Obzvláště, když se ozývala z okolí dělostřelecká kanonáda osvobozovací armády. To byl ovšem velký omyl.

Krátce poté, co se většina pasekářů vrátila, byly Vařákovy paseky obklíčeny německými jednotkami, které měli za úkol provést odvetnou akci za smrt německých vojáků.³⁴

Domy byly zapáleny a celkem 16 lidí bylo odvedeno do Valašské Polánky, kde na přimluvu místního kněze a německé farní hospodyně byly propuštěny ženy a děti. I tak se ovšem tato událost bez obětí neobešla. Čtyři lidé byli gestapem odvezeni do Hošťálkové, kde byli mučeni a následně zabiti. Byli to Jan Polčák, Rozálie Šopová, Karel Vařák a František Žák.³⁵ Jejich těla byly nalezeny po válce v masovém hrobu. Jejich jména se tak do historie

³³ ODEHNAL, Petr. *Lačnov: třicet kapitol z historie obce*. Lačnov: Obec Lačnov, 2010, s. 268-272.

³⁴ HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 330-331.

³⁵ ODEHNAL, Petr. *Lačnov: třicet kapitol z historie obce*. Lačnov: Obec Lačnov, 2010, s. 273.

zapišou jako poslední oběti nacistických represí vůči partyzánům z 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky. Tato tragédie je o to smutnější, že místním občanům stačilo vydržet jeden den, aby se mohli radovat z osvobození od dlouhotrvajícího německého útlaku.³⁶

³⁶ HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 334.

4 Využití tématu v dějepisném kurikulu

Téma působení partyzánských oddílů na východní, respektive na jihovýchodní Moravě, je důležitou součástí domácího odboje, a proto by mělo mít místo ve školách během vyučování. V této kapitole představím několik možností, jak téma přiblížit žákům zajímavou a aktivní formou. Téma je to totiž stále „živé“, krajina valašských kopců je spjata s partyzány a stále existují lidé, kteří ať už z vyprávění, nebo osobně partyzány znali či se nějakým způsobem do odboje sami zapojovali.

Především díky aktivitě lokálních zastupitelstev a občanských skupin je památka na oběti nacistických represí stále udržována v povědomí obyvatel. Vznikají tak pomníky, či muzea, které tyto události připomínají.

4.1 Naučné stezky

Na místě bývalých Vařákových pasek se potkávají celkem 3 naučné stezky. Jde o Naučnou stezku Vařákovy paseky I a II a o Naučnou stezku Vizovické vrchy.

Naučná stezka Vařákovy paseky I je dlouhá 16 km a má celkem 15 zastavení. Tím, že začíná v Horní Lidči a následně pokračuje přes Lačnov na Vařákovy paseky a končí v Lidečku, je výhodná také pro žáky či turisty, kteří nejsou místní a můžou se tak napojit na stezku takřka hned po vystoupení z vlaku a na konci stezky zase na vlak nastoupit.

Tato stezka je však více zaměřena na přírodní útvary – rybníky, skály či na poznávání vzácných rostlin, které v tomto kraji rostou (šafrán bělokvětý). V Lačnově je však možnost navštívit muzeum Vařákovy paseky, které je napojeno na síť naučných stezek a je součástí vědecké rekonstrukce usedlostí ze zaniklých Vařákových pasek, které leží v katastru obce Lačnov. Areál byl otevřen v roce 2015 a tvoří jej repliky obytného stavení, chlévu, vozovny, stodoly, sklípku s kovárnou, sušírny, studny se zahradou a včelínů. Areál také obsahuje infocentrum a muzeum se stálou expozicí zaměřenou na tragédii vypálení osady Vařákovy paseky a Lazy pod Makytou – Mladoňov. S místním průvodcem lze domluvit exkurzi pro žáky základních škol a je tu pořádáno také mnoho dalších obecních kulturních akcí.

Pokud se chceme více zaměřit na poznávání dějin, je dobré se na Vařákových pasekách napojit na Naučnou stezku Vařákovy paseky II, která začíná u pomníku, který byl zbudován na místě tragédie k příležitosti 20. výročí v roce 1965 a nese jména čtyř obětí a také Tomáše Vařáka, který zemřel poté, co byl vyslýchán gestapem 24. dubna 1945. Dvě lípy, pod kterými pomník stojí, byly roku 2005 vyhlášeny památnými stromy a pojmenovány podle nejmladších obětí německého řádění – Ružena Šopová a Karel Vařák. V roce 2009 byl památník zrekonstruován. Je také místem, kde se každý rok na uctění památky padlých občanů schází obyvatelé přilehlých obcí k pietnímu aktu.³⁷

Z Vařákových pasek dále stezka pokračuje do Pozdřehova, kde je poslední zastávka. Celkem dva pomníky připomínají na místním hřbitově oběti vypálení nedalekého Prlova a Vařákových pasek a také partyzána Grišku.

Po absolvování této krátké stezky (4 km) se nabízí zastavit se do sousední vesnice Prlov. Jako připomínku na řádění nacistických represivních složek zde najdeme pamětní desku se jmény obětí. Každoročně se zde v dubnu koná také pietní akt na uctění památky zemřelých spoluobčanů.

V obci Prlov je možné domluvit pro žáky prohlídku muzea prlovské tragédie, které se nachází v místním kulturním domě. V pietní místnosti (jak je také muzeum nazýváno) je možné shlédnout výzbroj a výstroj partyzánů a seznámit se pomocí fotografií a komentovaného výkladu s partyzánským životem a také s událostmi, které se odehrávaly v Prlově během dubnových dní roku 1945. Po absolvování prohlídky se lze vydat na krátký výšlap nad obec, kde stojí rekonstrukce partyzánského bunkru. Po cestě k bunkru lze zajistit členy Klubu vojenské historie, aby sehráli scénku, která se mohla odehrát v době partyzánského odboje, a přiblížit tak živou formou možnou podobu odbojových aktivit.

Muzeum spravuje a o výklad a další aktivity pro případné školní exkurze či aktivity přímo ve školách se stará tzv. Valašský odbojový spolek. Jedná se o spolek, jehož hlavním smyslem je např. aktivní péče o památníky, hroby, pamětní desky dále výzkumná činnost a zprostředkování poznatků veřejnosti, nebo pořádání osvětových či propagačních akcí spojených s tématem partyzánů.

³⁷ ODEHNAL, Petr. *Lačnov: třicet kapitol z historie obce*. Lačnov: Obec Lačnov, 2010, s. 273.

Jako příklad aktivity, která může pro žáky základních škol příjemným způsobem přiblížit historii odbojových skupin na Valašsku, bych uvedl akci O pohár VOS, která byla pořádána 27.6.2016 a zúčastnilo se jí 90 žáků z okolních základních škol. Kombinace pohybových aktivit, ukázky střelby, pochodu v přírodě a vědomostních kvízů nesla dle organizátorů úspěch a žáci se mohli zajímavou formou dozvědět něco o historii.³⁸

Třetí naučná stezka začíná ve Vizovicích, pokračuje přes Lhotsko, Klášťov a končí na Vařákových pasekách. V souvislosti s touto prací lze ve Vizovicích mimo jiné navštívit místní zámek, kde sídlily německé jednotky během války. Po cestě lze také učinit malou odbočku a pod kopcem Svéradov se vydat po vedlejší větvi stezky až na Ploštinu.³⁹

Tato osada byla obydlena do roku 1945 několika desítkami lidí. Po německých represích však zbylo pouze několik pozůstalých, pro které bylo zbudováno několik domů. Každodenní život se zde už nevrátil. Dnes zde stojí památník obětem II. světové války a okupace. Byl vybudován na návrší nad osadou roku 1975 k 30. výročí vypálení osady. Rekonstrukce zde proběhla roku 2008. Na tragický osud místních pasekářů upomíná kaple se jmény všech obětí.

Roku 1985 byla v jedné z nově postavených budov otevřena expozice Muzea jihovýchodní Moravy o boji proti fašismu a za osvobození Zlínského kraje. Od roku 2001 si zde můžeme také prohlédnout dlouhodobou expozici zaměřenou na život na pasekách v Ploštině před vypálením. Expozice tvoří např. dobové fotografie, či hospodářské nástroje. Cílem je přiblížit život tehdejších lidí.⁴⁰

³⁸ Valašský odbojový spolek. <https://prlov-1945.webnode.cz/> [online]. [cit. 2018-03-30].

Dostupné z: <https://prlov-1945.webnode.cz/archiv-zprav/>

³⁹ Stezky na Vařákovy paseky. www.ochranci.cz [online]. [cit. 2018-03-30].

Dostupné z: <https://www.ochranci.cz/inpage/stezky-na-varakovy-paseky/>

⁴⁰ NKP PLOŠTINA. <http://www.muzeum-zlin.cz/> [online]. [cit. 2018-03-30].

Dostupné z: <http://www.muzeum-zlin.cz/cs/objekty/nkp-plostina/vseobecne-informace/>

5 Závěr

Jak už bylo zmíněno výše, oblast Valašskokloboucka a blízkého okolí je i po více než půl století stále poznamenána událostmi, které se odehrály na konci války. Obyvatelé místního kraje pořádají pietní akty a staví památníky obětem nacistického teroru.

Právě přítomnost těchto prvků v životech obyvatelstva, a tedy stálá aktuálnost tématu, mě vedla k vypracování této práce, jejímž cílem je dát lokální události do širšího kontextu partyzánského hnutí a objasnit tak, kdo byli partyzáni, odkud přišli, jaké diverzní akce prováděli a jaké měly jejich akce dopad na běžné civilní obyvatele.

V této práci jsem zpracoval činnost 1. čsl. partyzánské brigády Jana Žižky od jejího počátku na Ukrajině až po napojení na partyzánské skupiny působící na Valašsku. Pro pochopení událostí, které se děly v oblasti Valašska na konci války, si je třeba uvědomit, že to byl jen závěrečný dílek, který němečtí okupanti přidali do celkové mozaiky protipartyzánských akcí, které probíhaly již od vysazení sovětských výsadkářů na Slovensku a jejich zapojení do Slovenského národního povstání.

Samostatnou kapitolu pak tvořily trestné výpravy proti obyvatelstvu, které pomáhalo místním partyzánům. Při vypracování témat jsem postupoval chronologicky a využíval jsem jak odborných monografií, tak kronik obcí, které zaznamenaly události na svých stránkách.

Dle mého názoru je téma českého odboje ve školách třeba brát ve vší vážnosti a věnovat se podrobně výuce tohoto tématu. Obzvláště když je možnost využít širokých možností na exkurze, besedy nebo výlety s touto tematikou. Možnosti, jak se pokusit aktivně zaujmout pozornost žáků a představit jim netradičně toto téma, popisuji v kapitole Využití tématu v dějepisném kurikulu. Při práci na tomto tématu, se mi podařilo kontaktovat vedoucího Valašského odbojového spolku, sídlícího v Prlově, který mi poskytl cenné informace o jejich působení a o další možné spolupráci na programu pro školy. Využití skupiny lidí, která se věnuje rekonstrukci partyzánského života je ideální pro žáky základních škol a tato spolupráce by se měla co nejvíce rozvíjet.

6 Seznam použitých zdrojů

Archivní prameny:

Ján Kolodžej, příloha k žádosti o přiznání charakteru československého partyzána podle zákona č. 34/1946 Sb. Z roku 1948. Kopie archiv Marie Hrošovské.

Ministerstvo vnitra ČR (Praha) a Český výbor pro dějiny protifašistického odboje (Praha). *Český odboj na sklonku války ve světle nacistických dokumentů: sborník dokumentů k 25. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou*. Praha: Český výbor pro dějiny protifašistického odboje, 1970.

Moravské zemské museum Brno. Pozůstalost prof. Josefa Přikryla, sign. S 6970. Vzpomínky Michala Dupkaly.

Státní okresní archiv Vsetín. *MNV Zašová*. Inv. č. 33. Pamětní kniha obce *Zašové*.

Státní okresní archiv ve Zlíně. ObÚ Vysoké Pole. Inv. č. 2. Pamětní kniha obce Vys. Pole.

Literatura:

CÍLEK, Roman – RICHTER, Karel – VEVERKA, Přemysl. *Hlasy z hořících domů: Lidice, Ležáky, Český Malín, Ploština, Prlov, Zákřov, Javoříčko*. Praha, 2011.

CÍLEK, Roman. *Den, kdy udeřilo zlo: prlovská tragédie, 1945*. 2. dopl. vyd. Nymburk: Vega-L, 2010.

DVOŘÁK, Jaroslav. Paraskupina Wolfram – bojový výsadek ze Západu. In: Sborník státního okresního archivu ve Frýdku-Místku. Frýdek-Místek: Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku 5, 2004.

GEBHART, Jan a Ján ŠIMOVČEK. *Partyzáni v Československu 1941-1945*. Praha: Naše vojsko, 1984.

HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012.

ODEHNAL, Petr. *Lačnov: třicet kapitol z historie obce*. Lačnov: Obec Lačnov, 2010.

POSPÍŠIL, Jaroslav. *Hyeny*. 5. a dopl. vyd. Vizovce: Lípa, 2002.

PŘIKRYL, Josef. *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: srpen-listopad 1944*. Ostrava: Profil, 1976.

SLÁDEK, Oldřich. *Ve znamení smrtihlava: nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944-1945*. Praha: Naše vojsko, 1991.

Internetové zdroje:

NKP Ploština. [online]. [cit. 2018-03-30].

Dostupné z: <http://www.muzeum-zlin.cz/cs/objekty/nkp-plostina/vseobecne-informace/>

Stezky na Vařákovy paseky. [online]. [cit. 2018-03-30].

Dostupné z: <https://www.ochranci.cz/inpage/stezky-na-varakovy-paseky/>

Valašský odbojový spolek. [online]. [cit. 2018-03-30].

Dostupné z: <https://prlov-1945.webnode.cz/archiv-zprav/>

7 Obrazová příloha

1 Kolektivní fotografie skupiny Jána Ušiaka ve Svjatošinu



Zdroj: HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s.25.

2 Nemčákova hájenka nad Štiavnikem, sídlo Ušiakova partyzánského oddílu



Zdroj: PŘIKRYL, Josef. *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: srpen-listopad 1944*. Ostrava: Profil, 1976.

3 Partyzáni z oddílu RA Petra Bud'ka v okolí Valašské Polanky



Zdroj: PŘIKRYL, Josef. *1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky: Srpen-listopad 1944*. Ostrava: Profil, 1976.

4 Areál muzea Vařákovy paseky



Zdroj: autor fotografie Michal Martinka

5 Pietní místnost v Prlově



Zdroj: Pietní místnost [online]. [cit. 2018-04-09]. Dostupné z: <https://prlov-1945.webnode.cz/pietni-mistnost-prlov/>

6 Památník na Ploštině



Zdroj: HROŠOVÁ, Marie. *Na každém kroku boj: historie 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky (srpen 1944–květen 1945)*. Vsetín: Český svaz bojovníků za svobodu, Sdružení domácího odboje a partyzánů, Historická skupina 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky, 2012, s. 344.